

Den konservativa revolutionen ökar självcensuren i Polen

I drygt två år har regeringspartiet Lag och rättvisa skakat om Polens kulturliv, inte minst film- och teatervärlden.

Nyligen offentliggjordes att bara "rätt" slags konst ska stödjas. I höstas sparkades Filminstitutets chef Magdalena Sroka. Journalisten och författaren Cecilia Hansson har dykt ner i det polska kulturlivet.

Magda Hueckel

Polsk teater har radikaliserats, den är ofta lokalt finansierad av oppositionen. Ovan en bild ur Förbannelsen, i regi av Oliver Frlić på Teatr Powszechny i Warszawa.

I POLEN HAR DET nationalkonservativa partiet Lag och rättvisa regeringsmakten sedan 2015. Det har medfört stora konsekvenser, inte minst för kulturen, som utsätts för ökad politisk styrning. I oktober förra året var det dags för det polska filminstitutet att drabbas, när institutets chef Magdalena Sroka, fick sparken.

Den officiella orsaken var ett brev till den amerikanska filmakademien, som signerats av Sroka. Även om hon själv hävdade att brevet sänts utan hennes medgivande blev det hela en utlösande faktor för kulturminister Piotr Gliński. Och brevet i sig?

Det gav uttryck för oro för den politiska styrningen av kultursektorn i Polen, vilket ironiskt nog besannades i och med Srokas avsked.

– Men brevet var enbart det officiella skälet för avskedet, säger Jakub Majmurek.

Han är filmkritiker och journalist, bosatt i Warszawa och medverkar regelbundet i ansedda tidningar som Krytyka Polityczna och Gazeta Wyborcza.

– Inofficiellt sägs det att kulturministern var arg över att Sro-

ka inte anställde dem som han ville. Han ska även ha varit upprörd över att filminstitutet gett stöd till en film som handlade om pedofili bland katolska präster. En sådan film skulle sannolikt uppröra de rättrogna inom partiet. De extremreligiösa grupperna skulle kunna komma att attackera kulturministern, och ställa frågor som hur det kan komma sig att skattepengar kan gå till en sådan film, när ett katolskt högerparti sitter vid makten, säger Jakub Majmurek.

BESLUTET ATT AVSKEDA Magdalena Sroka väckte starka reaktioner inom den polska filmvärlden – 700 polska filmarbetare, med regissören Agnieszka Holland i spetsen – undertecknade ett protestbrev, och människor samlades för att demonstrera utanför filminstitutet. Inget av detta hjälpte emellertid – Radosław Śmigulski, som är mest känd för att ha varit med och producerat en av de största kalkonfilmerna i polsk filmhistoria, blev institutets nya chef.

Polen är ett land där film- och teaterlivet blomstrat i decennier.

Landet har en stolt tradition av avantgardister och förnyare inom teatern, som Stanisław Ignacy Witkiewicz, Tadeusz Kantor och Jerzy Grotowski. Den anrika filmskolan i Łódź är internationellt erkänd, med före detta studenter som Krzysztof Kieślowski, Roman Polanski and Andrzej Wajda, och polska filmer har toppat internationella festivaler de senaste åren. 2015 tilldelades dramat *Ida* – som kretsar kring antisemitismen i Polen under andra världskriget – en Oscar för bästa utländska film. Men när filmen skulle sändas i polsk tv föregicks den av ett tolv minuter långt inslag där den beskrevs som historiskt inkorrekt. Själva filmen inleddes med texttrutor som informerade om polackernas goda insatser under andra världskriget.

SEDAN 2015 HAR genomgripande förändringar skett i Polen, även inom rättsväsendet. De medielagar som regeringspartiet stiftat ger exempelvis staten stort inflytande över public service-bolaget TVP. Ministrar har mandat att sparka och anställa i bolaget, och medierna uppmanas att verka i en patriotisk anda.

Att regeringen gör förändringar i rättsväsendet har fått EU att reagera kraftigt – för första gången i unionens historia har rådet hotat med att aktivera artikel 7, det som kallas för EU:s atombomb, vilket innebär indragen rösträtt. Men vad får regeringens politik för konsekvenser för landets kulturskapare? Filminstitutets sparkade chef Magdalena Sroka säger:

– Förändringarna är kännbara, man undviker känsliga teman. Den trenden kommer säkerligen även att påverka polsk filmproduktion. De som sysselsätter sig med känsliga ämnen kommer inte att få anslag i framtiden, förutom några få undantag, som ska få oss att låtsas att det fortfarande råder frihet i Polen.

LAG OCH RÄTTVISAS PARTILEDARE Jarosław Kaczyński har helt nyligt gjort ett officiellt uttalande om att det finns "rätt" och "fel" sorts konst, och att regeringen enbart har för avsikt att stödja den konst som de anser vara "rätt".

– Jag har försökt vara optimistisk och tro på det som filminstitutets nya chef har sagt om att han inte vill bedöma film utifrån en

ideologisk synvinkel. Jag hoppas att de filmer som redan fått stöd och som har signerade avtal kan bli av, men jag kan tänka mig att vissa av dem kan få problem med sin slutversion, säger Sroka.

Lag och rättvisas kulturpolitik går i korthet ut på att saluföra partiets bild av landet, en katolskt värdekonserverativ och patriotisk sådan. Kulturens uppgift är framför allt att skapa en nationell identitet. Men hur är detta tänkt att lösas i praktiken?

Filmkritikern Jakub Majmurek säger att kulturpolitikerna ständigt pratar om det vänstervridna kulturetablissemanget, som sägs förtrycka de konservativa konstnärerna.

– Politikerna drömmer om filmer som kan visa på ärofyllda ögonblick i Polens historia, inte enbart för den inhemska marknaden, utan även internationellt. De drömmer om film gjord i Hollywood, där Mel Gibson spelar den polska kungen Jan III Sobieski, som kämpar mot det Osmanska riket vid slaget i Wien 1683. De tror att den typen av film kan marknadsföra polsk kultur och historia, och ge regeringen informell makt. Problemet är att det inte finns några filmare i Polen som har lust att göra några sådana patriotiska blockbusters, säger han.

FILMMANUSFÖRFATTAREN, PRODUCENTEN och ordförande för polska regissörers fackförbund, Magdalena Lankosz, säger att det är svårt att säga hur framtiden blir på institutet, eftersom det bara gått några månader sedan Radoslaw Smigulski tillträdde, och han ännu inte presenterat sina planer för detta eller kommande år.

– Vi har fått några fingervisningar – exempelvis fick en film till minne av att det var 40 år sedan Johannes Paulus II valdes till påve en hög summa från institutets pott för utbildning. Många andra projekt som sökt stöd, och drevs av väletablerade och respekterade filmmakare, fick däremot avslag.

Att få ekonomiskt stöd från filminstitutet är helt avgörande för den polska filmindustrin, enligt Magdalena Lankosz. Det finns inga privata pengar i landet för produktion av konstnärliga eller serösa filmproduktioner. Vissa produktioner har skett i samarbete med utlandet, något som Lankosz hoppas att även den nya institutledningen kommer att fortsätta med.

HUR ÄR DÅ LÄGET INOM TEATERLIVET? Witold Mrozek, teaterkritiker och journalist på liberala dagstidningen Gazeta Wyborcza, Polens största dagstidning, och kulturtidskriften Dwutygodnik, berättar att de flesta av Polens teaterhus styrs av lokala politiker, vilka oftast tillhör oppositionen. Bara två teaterhus fungerar annorlunda. Anrika Teatr Polski i Wrocław styrs både av det statliga kulturministeriet och av lokala politiker. En

härva av konflikter uppstod på teatern hösten 2015, när politikerna försökte stoppa en uppsättning av Elfriede Jelineks *Prinsessdramer*. Ett skäl var att kulturministern menade att pjäsen innehöll pornografiska inslag. Pjäsen spelades dock för utsålda hus.

Teatr Sary i Kraków – Polens allra mest prestigefyllda scen, kontrolleras direkt av kulturministeriet. Den förra chefen för Teatr Sary, Jan Klata, blev utsatt för kritik av högerextremister, vilket resulterade i att det blev en politisk fråga för kulturministern att bli av med Klata.

– Det hela är lite komiskt, eftersom Klata inte är särskilt radikal. Kulturminister Gliński hålls ibland som gisslan av både högerextrema och nykonservativa. Många av Lag och rättvisas anhängare anklagar honom för att vara ”alltför radikal”, eftersom förändringarna inom det kulturella fältet inte sker lika snabbt som inom rättsväsendet och det allmänna skolsystemet, säger Witold Mrozek. Han säger att kulturministern för 20 år sedan var medlem av ett liberalt mainstreamparti – Unia Wolności – och att han var med och grundade De Gröna i Polen. Allt detta medför att Gliński nu, när han är en av arkitekterna bakom den konservativa revolutionen, ibland måste bevisa att han är tillräckligt konservativ. Men det polska teaterlivet är inte underkastat någon total politisk styrning. ”Tvärtom”, säger Witold Mrozek.

– Det polska teaterlivet har blivit än mer radikalt och politiskt, särskilt efter Oliver Frlićs uppsättning av *Förbannelsen*. Pjäsen blev den starkaste rösten mot konservativt katolskt herravälde på många år, och den mest omdiskuterade föreställningen sedan 1989.

Förbannelsen, regisserad av den kroatiska regissören Oliver Frlić på Teatr Powszechny i Warszawa förra året, var en bearbetning av den polska författaren Stanislaw Wyspiańskis pjäs från 1899 med samma namn. Pjäsen iscensätter relationen mellan den polska katolska kyrkan och staten, och visar på hur man misslyckats med att bemöta anklagelserna om hur präster utnyttjat barn. I en av pjäsens mest beryktade scener simulerar en skådespelare oralsex med en plaststaty föreställande den polske påven Johannes Paulus II, samtidigt som skylten ”beskyddare av pedofili” visas.

– Idag kan man ändå göra vilka uppsättningar man vill – särskilt i Warszawa, men även i Poznań, Wałbrzych och på många andra platser, säger Witold Mrozek.

Han menar att det polska teaterlivet är mer radikalt än någonsin. Med ett undantag: Gör man något ”alltför radikalt” som Oliver Frlić gjorde blir man inte att bli inbjuden av någon festival, eftersom arrangörerna är rädda att gå miste om sina statliga stöd.

CECILIA HANSSON

Er du fremtidens filmskaper?

Ta en Master i film - for serieformater
og nye medier, sentralt i Oslo
Søknadsfrist: 25.04.18

filmskolen.no

Nya Perspektiv!

**Filmutbildning på
Framtidens Folkhögskola**

MARIEBERG
FRAMTIDENS FOLKHÖGSKOLA
WWW.MARIEBERG.ORG